

LISZT FERENC

Liszt Ferenc, ha szabad bevallanom, legfinomabb emlékeim közül való – titán zongorász, aki benne van az életemben, mint egy fénylő torony a tengeri éjszakában. Benne van az életemben, ennek nincs nagyobbserű jelentősége, sőt legjobb volna lemondani a hideg ítélkezés javára, s nem az egyéni érzés kis szögletéből látni és figyelni az embereket és a dolgokat.

Holott az igazi csengés e nagy zenésszel szemben csak az lehet, amit a szív érez és fog fel az ő briliáns s mégis fájdalmas életéből, amelyben minden realitás, s az ő kifürkészhetetlen zsenialitásából, mely úgyszólván egy múzeumi ereklyének maradt. És még egyszer, csakis a magánézés döntő és kedves, Lisztre emlékeztén, s ami ezen túl van, vajon lehetne-e más, mint egy csomó üres szó, tumultuózus tévedés s tanári tájékozatlanság, öröm nélkül, lendület nélkül, ahogy a szomorú tudósok szoktak. A rideg és ostoba ítélkezők frazeológiájában van, igaz, egy konklúzió: az tudniillik, hogy Liszt Ferenc, mint minden vándorművész különben, romantikus egyéniség volt s továbbá, hogy az élete – az ő élete! – hasonlatos amaz olcsó és könnyű tárcaregényekhez, melyekben a szerző jóvoltából a hősnek minden sikerül. Ki vitatná ezt, s micsoda ember volna az, aki ilyenben vitatkozna?

De minthogy a lényeg mégis az, hogy az életem benne van az ő nagyszerű emlékében, csak ehhez térhetek vissza, bár ez is csak, elismerem, zavaros ügy, s nem is jelent többet egy Heine-féle idézetnél, mely mindig jelent valamit. Nyilván ismerni méltóztatik azt a régi történetet, mikor Heine Henrik a hajdani szélmalmot látta meg, s így kiáltott fel szegény: „A malom összeomlott s nem maradt meg belőle, csak a szél!”

Oh, a szél, éppen ez az, tessék belátni, ami fontos a nagy romok körül, az illatos szél, ami átfújja a márványtörmelékét s a vad növésű repkényeket rajta lágyan megremegetti...

Mikor hajdan Londonban egy obskurus boarding-house asztalának a legvégében ültem egymagamban, gyakran hallottam a többi boardosok részéről titokzatos jelzések között, melyek felém irányultak, ez ájtatosan elbámoló s langyosan irigy szavakat: „Do you see this pale fellow there, he is certainly a son of Liszt.”

Ez idő tájt csakugyan külső látszatok bizonyos atyafiságba hozhattak Liszt Ferencsel, és abban nekem is volt valamelyes presztízsem, hogy dús hajam a nyomorban sörény formájúvá nőtt. Továbbá az eklatáns emberekhez és az ő művészetükhöz való ragaszkodás talán némi fizikai reflexszel is feldíszíti az embert, mert az igazság az, hogy Liszt Ferencből, míg úgynevezett tanítványa voltam, amint Rafaelnek voltak festékpepecselői, intuitíve többet értettem meg, mint egy csomó zenetudós együttvéve, akik mind békés és rendes családi életet élnek. Az egész titok s meglátás mindössze annyi volt, hogy én mindig leszámítottam e kivételes jelenség értékéből a roman feuilleton dicsőségeket, a lábainál heverő eksztatikus grófnőket és a holtukig siránkozó Sayn-Wittgenstein hercegnőket, sőt azt a megdöbbenően heroikus feljajdulást is kihagytam a kritikámból: „Les morts ne m’interessent pas”, mellyel Liszt a Wagner Richárd halálát kísérte, s mellyel azóta ingatag jóakarói karakterizálni próbálták őt.

Senki, még Hanslick sem, még Bülow sem és senki a kísérői közül Liszt Ferenc lelkéhez annyira nem férközött közel, mint jómagam bizony, egy véletlen pillanatban igaz, mikor úgy láttam egy régi épület művészszozájában, hogy egy fekete papi talárt viselő, ősz hajú óriás, Haynald bíboros kezéhez hajolt és ájtatosan megcsókolta e kezét.

Liszt Ferenc mint ember, úgynevezett „homme du monde” volt a szónak legteljesebb és legeszményibb értelmében. Merő józanság jellemzi őt és csak a valóság, az izzó valóság érdekelte. Műveinek plaszticitása, sőt maga az ő fulmináns előadóművészete is e reális tulajdonságokból eredt s a szédület és mámor érzését nyilván azért keltette hallgatóiban, mert művészetének rejtélye a realitás volt. Rubinstein egy nehézkes cyclop, Chopin egy remegő fantom mellette, aki a Pantheonban zongorázik George Sandra meredő szemekkel. Liszt a sas, a térben imponáló, megdöbbenő, elragadó isteni sas, a távlatban fönséges és rendkívüli, viszont a közvetlenebb szemlélődés alatt már durvább hatású, sőt bántó is a részletekben.

Amit alkotott, mind nagy, zengő, tumultuózus és reális. A transzkripciói, különösen azok, melyekhez a Wagner művei szolgáltak, fergetegszerű erővel hozzák közelebb hozzánk, ami művészileg inkább sejtető és tünedező, s az egész wagneri homályt olykor valami csodálatos realitással világítják át. A zene Goethéje ez a nagy művész. Mindig tudta, hova megy – homme du monde –, még akkor is, mikor Rómába ment, mindig tudta, mit akar, s

az összes titkok megfejtését csakis a valóságban kereste. Nem mélyedt el, de kicsattant. Nem belül keresett, de mindent a napfényre hányt ki s heves, reális egyénisége oly rendkívüli erővel hatott, hogy nem egyszer úgy tűnt egynemely hangversenyén a legjobb percekben, hogy felkapja a zongorát és a közönség közé hajtja. Mindent kitalált, mert soha semmiben nem szenvedett. Mivel nem volt magyar, nem szenvedett. Mert hiszen magyar rapszódiait ő sem nevezte ábrándoknak, s sohasem ábrándozó, s némi gyászos humor van abban a hazai tendenciában, mely e rendkívüli embert bizonyos faji tulajdonságok díszében hajtáná leráncigálni a mi nyomoraink közepébe.

Liszt épp annyira magyar, mint amennyire Lord Byron volna az, ha Lady Byron véletlenül Tátrafüreden szüli költő gyermekét. A legszorgosabb kutatás sem fedezhet fel e nagyszerű vándorban úgynevezett „fajmagyar” tulajdonságot. Semmiféle érzés- és érdekbeli közössége nem volt velünk, de sőt sehol még nyoma sincs benne annak az ösztönszerű faji tulajdonságnak, mely az eltitkolt vagy leplezett eredetet is át tudja törni olykor, az önfeledt vagy intímusabb pillanatokban.

Politikai érzéke sohasem lévén, hála istennek, másrésről kulturális köteléke sem lehetvén velünk sajnós, a véletlen születésnél egyéb aligha fűzte hozzánk. Mindabból, ami a mi világunk költészete, fájdalma és öröme, semmit föl nem foghatott, s művészi nagysága éppen onnan ered, hogy a mi nagy és kis nyomorunktól teljesen függetlenül a szabad sas lehetett. Belőlünk, a mi hazai muzsikánkból egyetlenegy hang sem törpíti le, s Liszt az az ember, aki ideálisan szabad volt, és mert is szabad lenni!

Mindezt nyilván mások is tudják, mások is kitalálták, de én már rég sejtettem ezt, mielőtt az idő ledöntötte a malmot s csak a szél maradt meg kissé megnöve s felduzzadva azóta.

Már rég, még hajdan, amikor hosszú esztendőök kóborlása bennem is elmetszette a honi fonalakat s egy meszesi távlatból nézve a három hegy s a négy folyó hazáját, minden merő kimérának tűnt. Ez akkor volt, amikor Londonban zenéltem, s az élettől fáradt boardosok felém pislantottak az asztalnál este: „He is certainly a son of Liszt.”

Nyugat, 1911

